

A Comparative Study of the Theme of Love in the Poems of Yahya Samavi and Ahmad Azizi

Saman Khani ¹ | Yahya Marouf ^{2*} | Ali Salimi ³

1. PhD student of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Lorestan University, Khorramabad, Iran.
Email: samankhani1988@gmail.com
2. Corresponding Author, Professor of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Razi University, Kermanshah, Iran.
Email: y.marof@razi.ac.ir
3. Professor of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Razi University, Kermanshah, Iran.
Email: a.salimi@razi.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received: 03/08/2022

Received in revised form:
08/11/2022

Accepted: 14/11/2022

Published online:
22/06/2026

Keywords:

Comparative literature,
Yahya Samavi,
Ahmad Azizi,
love,
contemporary poetry

ABSTRACT

Love is one of the most important themes in poetry, as it originates from human emotions and serves as a bond between people. A comparative study of love in the poems of Yahya Samavi and Ahmed Azizi, aimed at understanding the romantic expressions of these poets and gaining deeper insight into their work, offers a fresh perspective in the field of comparative literature. The research method employed is descriptive-analytical, relying on primary sources such as the poets' divans. Since Yahya Samavi and Ahmad Azizi, both contemporary poets, hold similar positions in the cultures of Iraq and Iran, love is a prominent theme in their poetry. This research aims to compare the theme of love based on the perspectives of these poets, focusing on common elements such as the portrayal of the beloved, the characteristics and shared conditions of the lover and the beloved, as well as their differences. The study follows the American school of comparative literature, which does not consider influence and interaction as prerequisites, and seeks to explore the poets' distinct approaches to thought and lyricism. The results of this research show that the lovers of these poets in the homeland, the family of the Prophet (PBUH), mothers, and women, were prominently featured. In these romances, themes and characteristics such as separation, pride, intoxication, and passion are evident. We also observe continuity in love, honesty, loyalty, the satisfaction of the beloved, and partnership with them

Cite this article: Khani, S., Marouf, Y., Saimi, A. (2026). A Comparative Study of the Theme of Love in the Poems of Yahya Samavi and Ahmad Azizi. *Research in Comparative Literature*, 16 (2), 35-56.

© The Author(s).

Publisher: Razi University

DOI: 10.22126/jccl.2022.8122.2413

Extended abstract

Introduction

Comparative literature is a significant branch of literary criticism that involves the evaluation of works, elements, styles, periods, movements, and literary figures. It broadly encompasses the comparison of literature across two or more different cultures and languages. The delightful discourse on love is both pleasant to hear and pleasing to the ear. However, despite its charm, love remains an inexplicable riddle beyond anyone's full intellectual grasp. Everyone, according to their own perspective, has spoken about the nature and definition of love and has recounted its unique story in various ways. In any case, love is the springtime of existence's seasons—a spring to which autumn has no path. The seedling of love grows beside the stream of life, nourished by its waters, flourishing and bearing fruit. Its greenery, joy, and freshness never diminish, not even slightly. The composition of romantic poems and the inclination toward ghazal writing stem from the lover's affection for the beloved, intertwined with poetic imagination. Love is a prominent theme in the poetry of Yahya Samawi and Ahmad Azizi, playing a central role. This study aims to comparatively examine the theme of love in the works of these two poets and identify potential similarities and differences.

2. Methods

The study of love poems as dynamic works within the poetry of Yahya Samawi and Ahmad Azizi is of great significance, as this genre plays a central role in the divans of these two contemporary poets but has received limited scholarly attention. This research aims to introduce these two modern Arab and Persian poets and to identify common themes and characteristics by analyzing and comparing their ghazals and love poems.

This research adopts a descriptive-analytical approach based on the "American school," which does not require mutual influence between two poets as a prerequisite for comparative literature. It aims to examine the concept of love in the poetry of Yahya Samawi and Ahmad Azizi. According to this perspective, the goal of comparative literature is to study a literary phenomenon by comparing one literature with one or more others, or by comparing literature with other fields of knowledge such as the fine arts, philosophy, and so forth, in order to identify relationships and shared intellectual and imaginative elements. Thus, comparisons can be made even in the absence of any direct or indirect historical connection.

3. Results and Discussion

1. The discourse on love transcends time and place. Love, as a pure and cherished emotion, perhaps holds a special place in the hearts of poets and artists more than anyone else. This concept of love is a prominent theme in the poetry of two influential poets from Persian and Arabic literature: Ahmad Azizi and Yahya Samawi.
2. The beloved figures of the two poets are represented in the forms of the homeland, the Prophet's Household (peace be upon him), the mother, and love for women. They have crafted these beloved figures by drawing upon both divine and sensory sources.
3. Among the shared themes and descriptions of love in the poetry of Yahya Samawi and Ahmad Azizi are love as a teacher, attraction, the beloved's approval, sincerity, and more.
4. The two poets differ in their treatment of love in terms of content. For example, regarding quantity, the Iraqi poet's love poems do not match those of Ahmad Azizi. Moreover, Yahya Samawi's primary beloved is the homeland, whereas in Azizi's poetry, this beloved is the Prophet's Household (peace be upon him). Consequently, Azizi's works contain more mystical elements, including religious allusions and Sufi and mystical concepts and terms, compared to Yahya Samawi's. Another difference between Ahmad Azizi's love poems and those of Yahya Samawi is that Azizi's compositions are rich with themes and concepts of Shiite Islam; the Kermanshahi poet shows a strong affinity for his religion. Although some of these concepts also appear in Samawi's poetry, they are far less prevalent than in Azizi's works.

4. Conclusion

The present research, while introducing these two contemporary Arab and Persian poets, sought to identify examples and shared aspects by analyzing their ghazals and comparing them. In light of the results obtained, it can be said that the beloveds of Samawi and Azizi are manifested in the homeland, the Prophet's Household (peace be upon him), the mother, and love for woman; and in the love poems of the two poets, we find shared themes and features such as separation, pride, intoxication and ecstasy, continuity in love, sincerity and loyalty, the beloved's approval, and so on.

Ghazal-writing: composing lyric love poetry.

بررسی تطبیقی مضمون عشق در اشعار یحیی سماوی و احمد عزیزی

سامان خانی^۱ | یحیی معروف^{۲*} | علی سلیمی^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم آباد، ایران.
رایانامه: samankhani1988@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، استاد، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.
رایانامه: y.marof@razi.ac.ir

۳. استاد، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.
رایانامه: a.salimi@razi.ac.ir

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله:

عشق یکی از مضامین مهم شعری است و از آنجا که از احساسات انسان سرچشمه می گیرد، عامل پیوند میان انسان هاست. بررسی تطبیقی عشق در اشعار یحیی سماوی و احمد عزیزی

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۱۲ به منظور شناخت عاشقانه های دو شاعر و آشنایی بیشتر با آنها می تواند بحثی نو در زمینه

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۸/۱۷ ادبیات تطبیقی باشد. روش تحقیق در پژوهش، توصیفی - تحلیلی و محور منابع، دیوان های

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۸/۲۳ دو شاعر است. از آنجا که یحیی سماوی و احمد عزیزی از شاعران معاصر در فرهنگ عراق

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۴/۰۱ و ایران جایگاهی مشابهی دارند هر دو عشق را مشخصه ی بارز اشعارشان قرار داده اند. این

پژوهش بر آن است که مضمون عنصر عشق را بر اساس دیدگاه های این دو شاعر مقایسه

کند و نقاط مشترک از جمله (تجلی معشوق، و اوصاف و احوال مشترک عاشق و معشوق)

و اختلافی آنها را براساس مکتب آمریکایی که وجود اثرگذاری و اثرپذیری را شرط

ادبیات تطبیقی نمی داند، مورد بررسی قرار دهد و به رهیافتی از طرز تفکر و مشرب تغزلی

دو شاعر دست یابد. نتایج این تحقیق نشان می دهد که معشوقه های سماوی و عزیزی، در

وطن، اهل بیت پیامبر(ص)، مادر و عشق به زن تجلی یافته اند و در عاشقانه های دو شاعر،

مضامین و ویژگی هایی مشترکی همچون جدایی، فخر، سکر و مستی، تداوم در عشق،

صدق و وفا، رضایت معشوق و... را می یابیم.

واژه های کلیدی:

ادبیات تطبیقی،

یحیی سماوی،

احمد عزیزی،

عشق،

شعر معاصر.

استناد: خانی، سامان؛ معروف، یحیی و سلیمی، علی (۱۴۰۵). بررسی تطبیقی مضمون عشق در اشعار یحیی سماوی و احمد عزیزی.

کاووش نامه ادبیات تطبیقی، ۱۶ (۲)، ۳۵-۵۶.

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه رازی

DOI: 10.22126/jccl.2022.8122.2413

۱. پیشگفتار

۱-۱. تعریف موضوع

ادبیات تطبیقی از شاهکارهای نقد ادبی است که به سنجش آثار، عناصر، سبک‌ها، دوره‌ها، جنبش‌ها و چهره‌های ادبی و به طور کلی، مقایسه ادبیات در مفهوم کلی آن در دو یا چند فرهنگ و زبان مختلف می‌پردازد. (قاسم نژاد، ۱۳۷۶: ۴۱)

سخن دل انگیز عشق شنیدنی و گوش نواز است؛ اما با این همه دل انگیزی، معمایی است بی‌شرح که در حوصله دانش هیچکس نمی‌گنجد و هر کس به مقتضای ذوقی خود، در حق عشق ماهیت و تعریف آن، سخن گفته و با بیان‌های گوناگون از قصه‌ی نامکرر عشق دم زده است. اما در هر حال عشق بهار فصول هستی است اما بهاری که خزان را به آستانه آن راهی نیست، نهال عشق در کنار جویبار زندگی می‌روید و از آب حیات سیراب می‌گردد و بالنده و بارور می‌شود. و هرگز از سبزی و نشاط و شادابی او اندکی کاسته نمی‌گردد. (یثربی، ۱۳۷۷: ۵۶) سرودن اشعار عاشقانه و میل به غزلسرای^۱ زائیده‌ی عشق به معشوق در وجود عاشق و آمیخته شدن آن با خیال شاعرانه است. یکی از موضوعات برجسته در شعر یحیی سماوی و احمد عزیزی که می‌توان گفت نقش محوری دارد، عشق است. پژوهش حاضر بر آن است که به بررسی تطبیقی عشق در اشعار این دو شاعر بپردازد و وجوه اشتراکات و افتراقات احتمالی را مشخص نماید.

۲-۱. ضرورت، اهمیت و هدف

بررسی اشعار عاشقانه به عنوان اشعاری پویا در میان آثار شعری یحیی سماوی و احمد عزیزی از اهمیت زیادی برخوردار است؛ چراکه این نوع شعر در دیوانهای این دو شاعر و نویسنده معاصر نقش کلیدی دارد و چندان مورد اقبال پژوهندگان قرار نگرفته است. هدف این پژوهش، ضمن آشنایی با این دو شاعر معاصر عربی و فارسی، با تحلیل و تطبیق غزلیات و عاشقانه‌های آنها درصدد یافتن مصادیق و وجوه مشترک است.

۳-۱. پرسش‌های پژوهش

- تجلی معشوق در اشعار دو شاعر منحصر به چه اشخاص یا اشیائی است؟
- مضامین و اندیشه‌های همسو در عاشقانه‌های یحیی سماوی و احمد عزیزی کدامند؟
- چه افتراقاتی در اشعار عاشقانه دو شاعر وجود دارد؟

۱-۴. پیشینه پژوهش

تردیدی نیست که درباره آثار این دو شاعربه صورت جداگانه پایان‌نامه‌ها و مقالاتی متعددی نگاشته شده است که هر نویسنده‌ای از زوایای خاص به این دو شاعر نگریسته است، اشاره به یکایک آثار از حوصله این گفتار خارج است؛ از جمله پژوهش‌های که به طور کلی به بررسی اشعار یحیی سماوی پرداخته، می‌توان به پژوهش‌های ذیل اشاره نمود:

۱. مهین حاجی‌زاده و محدثه ابهن در پژوهشی با عنوان «نقش قرآن و میراث دینی در استعمارستیزی یحیی سماوی» (۱۳۸۹)، بازتاب قرآن و میراث دینی را در اشعار استعمارستیز سماوی مورد بررسی قرار داده‌اند.
۲. فاطمه رجبی سمنگانی، در پژوهشی با عنوان «وام‌گیری از قرآن در دیوانهای «شاهده قبر من رخام کلمات» و «نقوش علی جذع نخله» اثر یحیی سماوی» (۱۳۹۲ش)، تضمینات و تلمیحات قرآنی مورد استفاده شاعر عراقی را مورد بررسی قرار داده است که تا حدود زیادی واژه‌های قرآنی پرکاربرد در این آثار را نشان می‌دهد.
۳. عصام شرتح در کتابهای آفاق الشعرية؛ دراسة في شعر یحیی السماوي و موحیات الخطاب الشعري في شعر یحیی السماوي (۲۰۱۱م)، به بررسی تجدید شعری سماوی و تماسک و انسجام آن، ویژگیهای بلاغی و دلالتی آن و زیبایی‌های تخیل شعری شاعر پرداخته است.
۴. یحیی معروف و بهنام باقری در کتاب دراسة أسلوبية في شعر یحیی السماوي؛ دیوان نقوش علی جذع النخلة نموذجاً (۲۰۱۴م)، به بررسی سبک شعری شاعر در این مجموعه شعری پرداخته‌اند.
۵. کتاب جمالیات النص الشعري في شعر یحیی السماوي؛ شعر التفعيلية أنموذجاً (۲۰۱۵م) نوشته علی کتیب ناصر الزیجاوی که به بررسی زیبایی ساختار شعری، تصویرهای فنی شاعر، و در خلال آن هم به برخی از زیبایی موسیقی او از جمله تکرار اشاره کرده است.
۶. یحیی معروف و نور الدین پروین در مقاله «دراسة جمالية التكرار في دیوان «قلیلک... لا کثیرهن لیحیی السماوي»» به بررسی تکرار و انواع آن در این دیوان شعری پرداخته‌اند.
۷. ذیاب شاهین در مقاله «المرتکزات الجمالية في قصائد یحیی السماوي النثرية» (۲۰۰۹م)، مفهوم علاقه و عشق به وطن شاعر را در این دیوان شعری بررسی کرده است.
۸. علی نظری و سهام ذاکر سواعدی در پایان‌نامه «التراث وتجلياته الفنية في شعر یحیی السماوي» (۱۴۰۰ش)، به تحلیل فراخوانی میراث و مکانیسم‌های زبانی آن در اشعار یحیی السماوی پرداخته‌اند.
۹. یحیی معروف در مقاله «دراسة وتحليل المضامين الشعرية للشاعر العراقي یحیی السماوي» (۲۰۱۲م)، مجله اللغة العربية وآدابها، به بررسی مضامین‌های شعری این شاعر از جمله مادر و وطن پرداخته است. و همچنین در میان پژوهش‌های انجام شده در آثار احمد عزیزی می‌توان به موارد

زیر اشاره کرد: ۱. حسین آقا حسینی و زینب، زارع (۱۳۹۰ش)، در مقاله «تحلیل زیبا شناختی ساختار زبان شعر احمد عزیزی بر اساس کشفهای مکاشفه»، مجله پژوهشهای زبان‌شناسی، به بررسی ساختار زبان اشعار احمد عزیزی با تکیه بر کتاب کفش‌های مکاشفه، پرداخته است، از جمله اینکه؛ بیشترین اهتمام شاعر نسبت به لفظ شعر است و نوآوریهای شاعر را در این زمینه بیان کرده است. ۲. شعبان‌زاده، مریم (۱۳۹۰ش)، «نگاهی به شعر احمد عزیزی»، پژوهش‌نامه ادبیات غنایی، سال نهم، شماره ۱۷. که در این مقاله نویسنده به مضامین شعری و صور خیال شاعر پرداخته است. ۳. فاطمه مدرسی و محمد نعمانی در پایان‌نامه «بررسی مضامین و زبان شعر احمد عزیزی» (۱۳۹۳ش)، به بررسی مضامین شعری این شاعر از جمله شعرهای وطنی و انقلابی و ویژگیهای زبانی این اشعار پرداخته‌اند. ۴. محمد رضا نجاریان و سمیه شرونی در مقاله‌ای با عنوان «درونمایه‌های شعر احمد عزیزی» (۱۳۹۶)، محتوای شعر احمد عزیزی را بررسی کرده‌اند و به جلوه‌های مذهبی و شیعی عزیزی پرداخته‌اند. ۵. سودابه سلیمی خراشاد و احمد رضا کیخای فرزانه در مقاله‌ای که در نشریه عرفان اسلامی چاپ شده است با عنوان «بررسی مضامین عرفانی در شعر احمد عزیزی» (۱۳۹۸ش)، مضامین عرفانی شاعر را در دیوانهای «قوس غزل» و «کشفهای مکاشفه» را مورد بررسی قرار داده‌اند. ۶. محمد رضا یوسفی و رقیه ابراهیمی شهرآباد در مقاله‌ای با عنوان «پژوهشی در ساختارهنجارگزینی شعر احمد عزیزی» (۱۳۹۴ش)، هنجارگزینی احمد عزیزی را در اشعارش در شش محور آوایی، معنایی، زمانی، سبکی، نحوی و صامتی را بررسی کرده‌اند.

پژوهش حاضر که به بررسی تطبیقی عشق دو شاعر می‌پردازد، متمایز از پژوهشهای یاد شده است و با بررسی‌های انجام شده تاکنون هیچ پژوهشی به این موضوع نپرداخته و کاملاً بدیع و جنبه نوآورانه دارد. لازم به ذکر است که مقاله حاضر قسمتی از پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد با عنوان «بررسی تطبیقی عشق در اشعار یحیی سماوی و احمد عزیزی» است که در سال ۱۳۹۴ توسط نویسندگان مقاله نگاشته شده است.

۵-۱. روش پژوهش و چارچوب نظری

این پژوهش بر آن است که به شیوه توصیفی - تحلیلی و بر مبنای «مکتب آمریکایی» که وجود اثرگذاری و اثرپذیری را بین دو شاعر را شرط ادبیات تطبیقی نمی‌داند، به واکاوی عشق یحیی سماوی و احمد عزیزی در اشعارشان بپردازد؛ چندان که هدف ادبیات تطبیقی بر مبنای مکتب مذکور، بررسی پدیده ادبی از طریق مقایسه یک ادبیات با یک یا چند ادبیات دیگر، یا مقایسه ادبیات با سایر قلمروهای

دانش همچون هنرهای زیبا، فلسفه و... به منظور پی بردن به روابط و وجوه مشابه فکری و تخیلی است (ر.ک: علوش ۱۹۸۷: ۱۵ و ۹۵)؛ از آن رو بدون هرگونه ارتباط تاریخی مستقیم یا غیر مستقیم، می توان تطبیق برقرار نمود.

۲. پردازش تحلیلی موضوع

۱-۲. اشتراکات یحیی سماوی و احمد عزیزی در زمینه عشق

۱-۱-۲. تجلی معشوق در اشعار دو شاعر

۱-۱-۱-۲. عشق به زن

بدون شک عشق به زن در حیات هر مردی پیدا می شود. با مطالعه دیوانهای شعری دو شاعر به این نوع خاص از معشوق برخورد می کنیم.

شاعر عراقی چنین می سرايد: (سماوی، ۲۰۱۳: ۱۰۷-۱۰۹)

أَتَاكَ لِي فُجْرَ الْيَقِينِ / يُزِيلُ بِي لَيْلَ الظُّنُونِ / وَ يَعَاقِدُ قَلْبِي عَلَيْكَ / قِرَانَ بَحْرِ السَّيْفِينِ / لَا تَرْفُقِي بِي /
إِنِّي حَطَبًا أَتَيْتُكَ / فَاسْجُرِينِي / كُلَّ الْمَرَايَا كَاذِبٌ فِي الرُّؤْيَا / إِلَّا عَيْوَنِي / وَحْدِي رَأَيْتُكَ جَنَّةَ مُلْكِي... / وَ
وَحْدَكَ حُورَ عَيْنِ.

(ترجمه: سپیده یقین من نزد تو آمد/ به وسیله من شب گمانها زایل می گردد/ و قلب من با تو (چنان) عقدی می بندد/ مانند پیمان دریا با کشتی ها/ من چوبی خشک و هیزمی هستم که نزد تو آمده ام/ به من رحم نکن/ پس مرا بسوزان/ همه ی آینه ها در نگاه دروغ می گویند/ به جز چشمانم/ تنها من تو را بهشت ملک خود دیدم (پنداشتم). / و تنها تو حور عینی).

جَنُونٌ قَلْبِي / الدَّلِيلُ / عَلَى سَلَامَةِ عَقْلِي... / نَحْرُ رَجُولِي لَا يَسْتَعِذُّ الْجُرْيَانَ / إِلَّا / فَيُحْقِلُ
أَنُوتَكَ. (السماوي، ۲۰۰۸ م: ۱۰)

(ترجمه: دیوانگی قلب من/ دلیل/ سلامت من عقل من است/ رود مردانگی من هیچ آب جاری را گوارا نمی داند/ مگر/ در مرغزار زنانگی تو).

شاعر کرمانشاهی هم چنین بیان می کند:

خیال سرو، موزون کرده ما را	لبت یک ارغوان خون کرده ما را
هزاران نشئه در چشم تر ماست	تماشایت چه معجون کرده ما را
دلی دادیم و بوسی بر نچیدیم	لبان غنچه مغبون کرده ما را
ز بس پیچیده ی موی تو هستیم	خیالت مثل مضمون کرده ما را

بنازم خط و خالت را که عمریست به گرده سبزه افسون کرده ما را
(عزیزی، ۱۳۸۶: ۱۹)

۲-۱-۱-۲. عشق به مادر

با کاوش در دیوان دو شاعر این نوع خاص از معشوقه تجلی خاصی یافته است. احمد عزیزی این چنین مادر خود را وصف می‌کند:

آه چقدر مادرم/ شبیه رودخانه بود/ چقدر مادرم/ به آب اعتقاد داشت/ آه چقدر دکه داشت/
و چقدر پیرهن به روی بند/ و کوکِ او چقدر ریز بود روی ملحفه! / و من دچار عاشقی
شدم/ و چشم های من به یک عجیب / به یک شگفت خیره شد/ آه/ چقدر مادرم برای من
ترانه بافت! آن شبی که روح من به شعر رفته بود/ چقدر مادرم برای من گریست! آه چقدر
مادرم. (همان، ۱۳۸۷: ۱۸)

عاطفه صادق نسبت به مادر^۲ در بیشتر قصاید سماوی موج می‌زند. وصفهایی که از قلب شاعر بیرون می‌آید و بر قلب خواننده تأثیر خاصی دارد. عشق به مادر نزد سماوی عشقی زیباست که در قلبش ساکن است همانطور که می‌گوید:

أيتها العابر... لحظة من فضلك/ هالأ التقطت لي/ صورة تذكارية مع الهواء؟ وأخري مع نفسي؟/
وثالفة عائلية/ مع الحزن والوجع الوحشي/ وأمي النائمة في قلبي؟ (السماوي، ۲۰۰۹: ۱۲)
(ترجمه: ای رهگذر... یک لحظه لطفاً/ آیا ممکن است یک عکس یادگاری از این
فضا(عشق) از من بگیری؟/ وعکس دیگری با خودم؟/ و(عکس سوم) با خانواده‌ام/ همراه با
اندوه و درد وحشی/ در حالی مادرم در قلب من خوابیده است).

در جایی دیگر با اسلوبی خاص، عذاب خدا حافظی مادرش را به عذاب جهنم تشبیه می‌کند:
سبحانک یا ربّ!! أحقاً أن عذاب جهنم/ أشدّ قسوة من عذابي/ حين تغدّر عليّ/ توديع أمي؟/
آه... لو أن ساعي برید الآخرة/ وضع الرسالة في صندوق عمري/ لا على وسادة أمي! (همان: ۱۱)
(ترجمه: ای پروردگار! پاک و منزهی/ آیا به راستی عذاب جهنم/ دردناک‌تر از عذاب من
است/ در آن هنگام که/ وداع با مادرم برایم مقدور نبود/ آه... کاش پستیچی آخرت/ این نامه-
ی مرگ را در صندوق عمر من قرار می‌داد/ نه بر بالش مادرم...!).

حتی هنگام تشییع جنازه‌اش یادش را فراموش نمی‌کند:

فی أسواق أدلید:/ وَجَدَ أصدائِي الطيبون/ كلّ مستلزمات مجلس العزاء:/ قماش أسود/ آیات
قرآنية للجدران/ قهوة عربية/ دلائل وفناجين/ بخور و ماء الورد/ باستثناء شيء واحد:/ كأمّ من

الدموع و لو بالایحجاز/ أَعِيدُ به الرطوبة/ إلى طینِ عینی الموشکتین/ علی جفاف! (همان: ۸)
(ترجمه: در بازارهای ادلید/ دوستان خوبم یافتند/ همه لوازم ضروری برای مجلس
عزا/ فراهم بود):/ لباسی سیاه/ آیاتی قرآنی برای دیوارها/ قهوه عربی/ قهوه جوش و فنجان‌ها/
بنخور و گلاب/ به استثنای یک چیز:/ جامی از اشک هرچند هم کم باشد/ که به وسیله آن
رطوبت را برخاک چشمانم برگردانم/ که در حال خشک شدن هستند).

۳-۱-۱. عشق به وطن

وطن دوستی و حفظ هویت ملی سنگ بنای دست‌یابی به هویت انسانی است. همواره هویت ملی و به تعبیر دیگر، مجموعه‌ای از زبان، فرهنگ، آداب و رسوم، شعائر دینی، اساطیر و داستانهای قومی در هر سرزمینی از قداست و ارزش خاصی برخوردار است. امیل ناصیف در تعریف شعر وطنی می‌نویسد: «شعری پیرامون مسائل و مشکلات سیاسی و اجتماعی وطن و شعری است که علاقه انسان را به وطن و هموطنانش به تصویر می‌کشد. نوعی دریافت و احساس هموطنان از آرزوها و آرمان‌های ایشان است که در ضمیر شاعر تجسم می‌یابد و این نوع ادبی در هنگام بروز حوادثی که برای وطن اتفاق می‌افتد؛ آفریده می‌شود». (ناصریف، ۱۹۹۲: ۹) ابن خلدون از ملی‌گرایی با واژه «عصیت» یاد می‌کند. و عصیت را روح همبستگی می‌داند و به نظر وی عصیت عبارت است از حمایت و دفاع، مطالبه حقوق و هر امری که بر آن اجتماع کنند. قومی که عصیت نداشته باشد، به هیچ کاری توفیق نمی‌یابد. در نگرش او عصیت وقتی تشدید می‌شود که پایه قدرت و استقلال سست گردد. (ابریشمی، ۱۳۷۳: ۵۷-۵۶)

وابستگی و تعلق به مکان در انسان، حس وطن دوستی و عشق به سرزمین و زادگاه پدری و مادری را از سوی و حق تبعیت و شهروندی را از سوی دیگر فراهم می‌کند از این منظر مکانها منبع هویت فردی و جمعی هستند و در صورت تجاوز و دفاع، فرهنگ حماسی، شهادت طلبی و قهرمان پروری را در شهروندان شکل می‌دهد (شکوئی، ۱۳۸۷: ۲۷۶). البته عشق به وطن و تلاش در راستای بهبود شرایط حاکم بر جامعه و سعی در پیشرفت آن، از جمله مسائلی است که در شعر شاعران متعهد نمود و بروز خاصی می‌یابد. و این امر در ادب معاصر فارسی و عربی بسیار پررنگ تر و روشن تر از دوره‌های گذشته نمود یافته است. (بنگرید توکلی محضری، ۱۳۹۰)

وطن از موضوعات مهم اشعار جنگ است که تقریباً تمامی شاعران در قالب‌های گوناگون به آن پرداخته‌اند. عشق به میهن توصیف شکوهمند و با عظمت وطن، سوگ سروده‌هایی که درباره شهرهای اشغالی و ویران شده جنگ سروده شده است، دلتنگی برای شهرها و بالاخره دعوت به مبارزه و

ایستادگی در مقابل فتنه‌های دشمن و سرافرازی وطن، از مضمونهای مهم این دسته از اشعار است. یحیی سماوی که در سال ۱۹۹۷م، عراق را بر اثر استبداد نظام حاکم ترک کرد، کسی است که می‌توان گفت او شاعری است که عمر و تمام هستی خود را فدای وطنش نموده است. وی مهاجرت خود را نه از روی اختیار بلکه امری اجباری قلمداد و دلیل مهاجرت خود را غریب بودن در سرزمینش بیان می‌کند، سرزمینی که آن را از اهلش گرفته‌اند. وی غربت را به گرمای نیمروزی تشبیه کرده که آن را بر سایه ترجیح داده است.

۱. أَبْدَلْتُ بِالْظِّلِّ الْمَجِيرَ... لِأُنِّي قَدْ كُنْتُ فِي دَارِي غَرِيبَ الدَّارِ
۲. أَنَا ضَائِعٌ- مِثْلَ الْعِرَاقِ- فَفَتِّشْنِي عَنِّي بِرُوضِكَ لَا بَلِيلَ صَحَارِي
۳. أَنَسَاكَ لَا وَ لِلَّهِ... تِلْكَ مَصِيبَتِي إِنَّ الْوَفَاءَ- وَ إِنْ خُذَلْتُ- مَدَارِي
۴. أَذِيتُ فِي الْحَبِّ الْيَمِينِ وَ لَيْسَ مِنْ خُلُقِي الْجَنُوحُ مِنَ الْهُدَى الشَّنَارِ

(السماوي، ۲۰۰۸: ۳۳-۲۹)

(ترجمه: ۱. گرمای نیمروزی را با سایه عوض نمودم... زیرا من در وطنم غریب بودم. ۲. من نابود شده‌ای هستم- مانند عراق- پس سراغ مرا در باغ و بستان‌هایت بگیر نه در تاریکی صحراها. ۳. تو را فراموش می‌کنم؟ نه به خدا سوگند... فراموش کردن تو برای من مصیبت است. همانا وفاداری- هرچند که خوار شوم- با من می‌چرخد(همیشه با من است). ۴. من در راه عشق سوگند یاد کرده‌ام و از منش فرمانبردار من به دور است که از هدایت زشت دوری گزینم).

یحیی سماوی به وطنش عشق می‌ورزد همانگونه که به محبوبه خود عشق می‌ورزد. وطن در اشعار او از جایگاه والایی برخوردار است او در حین یادآوری معشوقه خود، وطن را فراموش نمی‌کند و در واقع وطن معشوقه دوم اوست. سماوی یکی از معتقدترین شاعران به قضایای وطنش است؛ گاهی از زیبایی وطنش می‌گوید و گاهی هم از درد و رنج مردمانش می‌گرید. تقریباً در بیشتر آثار وی می‌توان عشق به وطن را مشاهده نمود.

أَنْتَ... حَلِيقُ بِي تَحْدُكَ عَلِي/ شَفَقَتِي مَكْتُوبًا... وَ فَي كَيْدِي/ أَنَا أَنْتَ... فَتِّشْنِي تَحْدُ بِلَمِي/ مَا فَيْكَ مِنْ جَمْرٍ وَ مِنْ بَرْدٍ/ تَجِدُ «الْفِرَاتَ» يَسِيلُ مِنْ مُقْلِي/ دَمْعًا فَأَشْرُتُهُ عَلَى جَلْدِي/ تَجِدُ الْخِرَابَ «البابلي»/ عَلَي وَجْهِي وَ دُعَرَ الْعَاشِقِ «الأكدي»/ أَنَا «بَابِلُ»... وَ أَنَا حَرَاتُهَا/ وَرَمَادُهَا... وَ شَرِيدُهَا الْأَبْدِي/ وَ «السومري» الْفَطْلُ أَنْسَجُ مِنْ/ عُشْبِ الضَّفَافِ وَ زَمْهَرَاهَا بُرْدِي/ وَ أَنَا «

السماوة» و زمرها بُردِي/ وأنا «الرصافة» بات يوحىشها/ جسر الهوى حيث الزمان ردي/ أنا «
السماوة» حيث نخلتها/ سَعَفٌ و عَدَقٌ غير مُتضدٍ/ هل تسألين الآن كيف أنا ؟ / أنا فى الهوى: بَدَدٌ
على بَدَدٍ. (همان، ۲۰۰۶: ۴۸-۵۱)

(ترجمه: (ای عراق) من تو هستم... در من بنگر، خویشتن را خواهی یافت/ که بر لبان و
درون من مکتوب گشته‌ای/ من تو هستم... در من جستجو کن، در خون من/ آنچه را که از
اخگر و سرما در توست، خواهی یافت/ خواهی دید که «فرات» از چشمانم سرازیر می-
شود/ و به صورت اشکی را که با بردباری آن را خواهم نوشید/ ویرانه‌های بابلی/ و هراس
عاشق «اکدی» را بر چهره‌ام خواهی دید/ من «بابلم» و سوخته‌های آن / و خاکستر... و
آوارهی همیشگی آن / و «سومری» که بافته شده است از/ گیاهان کرنه و گل‌های پایپروسی
آن/ من «رصافه‌ام» که او را تنها نموده است / پل عشق، آنجاکه زمان تباه گشته است/ و من «
سماوهم» آنجا که نخل‌هایش/ شاخه شاخه‌اند و خوشه‌هایش غیر مرتب/ آیا اکنون نیز
خواهی پرسید که من چگونه‌ام؟/ من در عشق مکرراً تباه گشته‌ام).

یا در جای دیگر لیلای محبوب وی همان میهن است که همچون مجنون که شیدای لیلی بوده
است، وی نیز سرگشته وطن خویش است:

۱. کثیراً عاشقو لیلی... ولکن قلیلاً من یشاهیني بدائي
۲. کأني قد حسبت الكون ليلى وكل الأخریات بلا بهاء
۳. وليلي لم تكن ليلى... ولکن اُکني باسمها خُزي و مائي
۴. وبيت في السماوة و هو طين ونخل ينخني فرط أحياء

(دنادج، ۲۰۰۸: ۵۸)

(ترجمه: ۱. عاشقان لیلای بسیارند... اما کسانی که در این درد با من همانند باشند، اندک
هستند. ۲. گویی پنداشته‌ام که تمام این دنیا، لیلای است و تمام چیزهای دیگر بدون ارزش
هستند. ۳. (این) لیلای، (همان) لیلای نیست... اقا به نام او، به نان و آبم اشاره می‌کنم. ۴. (به
نام او، اشاره می‌کنم به) خانه‌ای در «سماوه» که گلی است و نخلی که از حیا خم می‌شود).

احمد عزیزی نیز به وطن از زوایای گوناگون نگریسته است. در وهله اول وطن همان زادگاهش
ایران است که با زیباترین وجه، آن را توصیف می‌کند. ایران به عنوان وطن مادری، چو نقشه‌ای بسیار با
ارزش و مرواریدی گرانبها است که هیچ خورشیدی بسان خورشید آن و هیچ کوهی به بلندی کوههای
آن و هیچ آبی به گوارایی آب آن و هیچ دشت و صحرائی، خرم تر از دشت‌های آن و هیچ طبیعتی با

صفاتر و بزرگتر از طبیعت آن وجود ندارد. شاعر انقلابی عشق خود را به وطن چنین بیان می‌کند:

بنویس عشق/ و نام مرا زیر آن بگذار/ زیرا من / از روی مین خواهم گذشت/ امانه از
 سرزمین/ خداحافظ پروانه‌های کوچی ما.../ تعبیر خوابهای برهنه/ تعبیر هزار جفجغه‌ی
 سوخته به یک مجسمه برقی! / با اینهمه/ از کناره‌ی این رود بگذریم/ پرواز آبی لک‌ها را
 عشق است/ و تکرار می‌کنم نام تو را در صبح/ و تکرار می‌کنم نام تو را در ظهر/ و همچنین
 تکرار می‌کنم نام تو را در عصر/ و این را پیوسته تکرار می‌کنم... (عزیزی، ناودان الماس،
 ۱۳۸۷: ۱۹-۹۳).

در حوزه‌ی شعر انقلاب اسلامی، شاعران بسیاری بالیده و نام آور شده‌اند که بی‌گمان « احمد
 عزیزی» یکی از برجستگان ادبیات انقلاب اسلامی است، این که وطن و وطن‌خواهی از ایمان اسلامی
 است^۳ در شعر عزیزی جایگاه و دلایلی دارد:

ای که معمار عبارات منی ای که قانون اشارات منی
 ای ندآباد کنج ناکجا وی حریرستان بالای هجا
 ای به طور تن تباتب با تو من وی به لعلستان لبالب با تو من
 (عزیزی، ۱۳۶۷: ۱۷)

یا در جایی دیگر حکایت فعلی انقلاب اسلامی را می‌ستاید:

رژیم من/ رژیم ژرلب و سایه‌های زیرچشم نیست/ رژیم من رژیم روشنی است/ میان یک
 گیاه پشته پنجره و نور/ رژیم روستاییان خسته ایست/ که چای را میان کتری بزرگ روز/
 بین داس‌های تشنه پخش می‌کنند. (همان، ۱۳۸۷: ۵۴)

۴-۱-۱-۲. عشق به اهل بیت پیامبر(ص)

دو شاعر معاصر فارسی و عربی (احمد عزیزی و یحیی سماوی) از دوستان اهل بیت پیامبر(ص)
 هستند. که با مطالعه آثار این دو، شواهد فراوانی از این نوع خاص از عشق را می‌توان یافت. تقریباً می-
 توان در تمام دیوانهای شعری احمد عزیزی عشق به اهل بیت پیامبر(ص) را مشاهده نمود:

الف: عشق به امام حسین(ع)

در مجموعه شعری زائران زاری عشق خود را به حضرت حسین این چنین بیان می‌کند:

هر انسانی با خود سهمی از شهادت را دارد/ و لبهای تو/ قتلگاه شقایق‌های جهان است/
 بهار یک دامن شهادت است/ که ملکوت بر انسان می‌افشانند/ انسان در عشقبازی کودک

است/ انسان لذت عشق را به کالی درک می‌کند/ انسان گاهی به تار موی / به عطر گیسوی/
 به خنجر ابروی / شهید می‌شود/ وحسین/ معاینه انسان است/ در آینه خداوند/ و حسین /
 شقایقی است که داغ جهان را منعکس می‌کند. (همان، ۱۳۷۲: ۶۳)

ب: عشق به امام زمان

عزیزی درباره‌ی حضرت مهدی چنین می‌سراید:

جان من و جان من و جان من در دو جهان خسرو خوبان من
 ای که برد باد صبا بوی تو منتظران را به سر کوی تو
 ماه من از پرده غیبت درآ وی شب هجران زمرّوت سرآ
 کشته زجان بهر تو جان محتر جان به فدای تو شه منتظر
 (همان، ۱۳۸۰: ۲۱-۲۶)

ج- عشق به فاطمه زهرا(س)

یاس را آینه‌ها رو کرده اند یاس را پیغمبران بو کرده‌اند
 یاس بوی حوض کوثر می‌دهد عطر اخلاق پیمبر می‌دهد
 حضرت زهرا دلش از یاس بود دانه‌های اشکش از الماس بود
 عشق محزون علی یاس است و چشم او یک چشم الماس است و
 (همان ۱۳۶۷: ۳۷۳-۳۷۵)

یحیی سماوی هم به اهل بیت پیامبر (ص) عشق می‌ورزد. وی هنگامی که به تجاوزگران عراق اشاره می‌کند، کربلا و روز عاشورا را به یاد می‌آورد:

طفّل بلا ساقین/ و طفلة مشطورة نصفین/ و طاعین دون ید/ و امرأة مقطوعة النهدین/ و کتوة فی
 قبة(الحسین)/ جمیعها/ حصاء طلقین من دبابه/ مرث ب (کربلاء)/ تحية لیوم عاشوراء.(السماوی،
 ۲۰۰۷م: ۱۲۵)

(ترجمه: کودکی بدون پا/ و دختر بچه‌ای دو نصف شده/ و پیری سالخورده بدون دست/ و
 زنی که سینه‌هایش قطع شده/ و دخمه‌ای در گنبد (حسین)/ همه‌ی آنها/ محصول و ثمره
 گلوله‌های تانک است/ که بر کربلا گذشت/ درود بر روز عاشورا).

سماوی در ابیاتی دیگر این چنین سروده است:

۱. أَخْفَتَ الْمَوْتَ حَتَّى خَرَّ دُعْرًا فَأَنْتَ الْحَيُّ وَالْمَوْتُ الدَّفِينُ

۲. جَهَادُكَ آخِرُ الْآيَاتِ خُطَّتْ بَنُورُ الْعَرْشِ سَوْرَتُهَا «حَسِينُ»

۳. فَأَنْتَ لِكُلِّ ذِي عِزٍّ حَسَامٌ وَأَنْتَ لِكُلِّ مَذْعُورٍ حَصُونُ

(همان: ۲۰۱۱م، مؤقع المثقف)

(ترجمه: ۱. چنان مرگ را ترساندی که از ترس بر زمین افتاد؛ پس تو زنده‌ای و مرگ دفن شده‌است. ۲. جهاد و مبارزه تو آیه‌های پایانی است؛ با نور عرش‌ی که سوره آن «حسین» است، نوشته شده است. ۳. تو برای هر صاحب اراده‌ای، شمشیر برنده‌ای هستی، و برای هر انسان ترسوی، مکان مستحکم و غیر قابل نفوذ هستی).

۲-۱-۲- اوصاف و احوال مشترک عاشق و معشوق در وصفهای یحیی سماوی و احمد عزیزی

۲-۱-۲-۱. معلم بودن عشق

سماوی در دیوان شعری خود «عیناک لی وطن و منفی» قصیده‌ای به نام (ترنیمه الحب) دارد که در آن عشق را مانند معلمی می‌داند که عاشق را تعلیم می‌دهد:

حَبِکْ يَا حَبِيبَتِي عَلَّمَنِي أَشْيَاءَ/ أَضَاعَنِي أَشْيَاءَ/ عَلَّمَنِي كَيْفَ أَكُونُ عَاشِقًا/ أَنْسَجَ مِنْدِيلَ الْهَوَى مِنْ مَقْلِ الْعَشْبِ/ وَ مِنْ زَنَايِقِ الضِّيَاءِ/ وَاقْتَلَعَنِي جَمِيعَ مَا غَرَسَتْ فِي حَشَاشَتِي/ مِنْ شَجَرِالنِّسَاءِ/ وَ حَطَمَنِي كُلَّ الْقَنَادِيلِ الْآتِي/ مَا مَرَّةً أَقْبَضْتُ الرِّبْعَ/ فِي حَدَائِقِ الشِّتَاءِ/ حَبِکْ يَا حَبِيبَتِي/ عَلَّمَنِي الضَّحْكَ كَمَا عَلَّمَنِي الْبُكَاءَ... (همان: ۱۵)

(ترجمه: عشق تو ای محبوبم چیزهای را به من یاد داد/ چیزهای را نیز از من تباه ساخت/ عشق تو) به من آموخت که چگونه عاشق باشم/ دستمال عشق را از چشمان سبزه بیافم/ از لاله‌های روشنی/ و همه آنچه را در تار و پود بدنم از درخت زنان است، از بیخ درآور / و همه چراخهای که یکبار بهار را در در باغهای زمستان بیدار نکرد، در هم بکوب/ عشق تو ای محبوبم/ خنده را به من آموخت همانطور که گریه را یاد داد).

احمد عزیزی هم در این باره چنین می‌سراید:

ای بزمگاه شوق باغ شکسته بالی	وی کهربای نازت صحرای بی‌مثالی
روزی حسن تأسیس شوق می‌شد	نطق تحریر ما می‌خواند درس لالی
اگر چشم مست جانان در ذات می	دور تسلسل ما می‌ماند از توالی
ما مجاز گفتیم بام حقیقت آمد	محراب کرد مرا آن ابروی هلالی

(عزیزی ۱۳۸۷: ۹-۱۰)

۲-۲-۱-۲. عشق شادی آفرین و جان بخش است

احمد عزیزی در اثر هیجانات ناشی از غلبه عشق و مستی سر از پای نمی‌شناسد، بی‌آنکه شرابی ظاهر حاصل شود، طربناک و خوش می‌شود و این سرور و طربناکی را ذاتی می‌داند که همه‌ی اجزاء و اعضای او را در میان گرفته، او شادی خود را این گونه بیان می‌کند:

از بس مستم می‌کند عطر گل آغوش چون جام می‌برسینه‌ات افتاده‌ام
گاهی به رسم بلبلان می‌نالَم از شوق گاهی به زیر سنبلان سر می‌نهم در
امشب نمی‌گویم سخن با شاهدان چو شمع گریان بنشسته‌ام خاموش تو
روزی ز راه مرحمت گر حال ما در گوشه‌ی میخانه‌ای افتاده‌ام می
(عزیزی، قوس غزل، ۱۳۸۷: ۲۴۵)

شاعر عراقی هم عشق را جان بخش خود می‌داند:

جَمْتُ بِالْخَضِرَةِ لِلْبُسْتَانِ / وَ الْمَوْجَةِ لِلنَّهْرِ / وَ بِالرَّيْحِ إِلَى أَشْرَعَةِ الْمُبْحَرِ / وَ النُّورِ لِكَهْفِي / وَ الْمَوَاطِلِ
لِصَمْتِي وَ سُبَاتِي / وَ أَعْدَتِ الزَّمَنُ الضَّائِعَ لِلطِّفْلِ / الْفَتَى / الْكَهْلُ / الَّذِي خَرَّ قَتِيلًا / قَبْلَ أَنْ يَنْجِبَنِي
رَحْمُ حَيَاتِي. (السماوي، ۲۰۱۳: ۲۰-۱۹)

(ترجمه: سبزی را برای بستان آودی / موج را برای رود (آوردی) / باد را برای بادبانهای
کشتی (آوردی) / و نور و روشنایی را برای پناهگاهم (آوردی) / ترانه‌ها و تصنیف‌های برای
سکوت و خواب من (آوردی) / و زمان از دست رفته را / برای کودک / جوان / و سالخورده،
بازگرداندی / که کشته شده بود / قبل از آنکه رَحِمِ زندگیم مرا به دنیا بیاورد).

یا در جای دیگر همراه بودن با محبوب را مایه‌ی آرامش و شادی خود می‌داند:

حِينَ تَكُونِينَ مَعِي / يَبْرُدُ جَمْرُ الدَّاءِ / وَ يَفْرِشُ الرِّيحُ لِي سَرِيرَهُ / فَيَنْشُرُ الْوَرْدَ عَلَيَّ وَ سَادِي / وَ تَنْسُجُ
الضَّفَافُ ثَوْبًا مِنْ مِيَاهِ / حِينَ تَكُونِينَ مَعِي / يَهْرُبُ مِنْ فِصُولِنَا الْخَرِيفُ / يَقِيمُ الْعَشْقُ مَهْرَجَانَهُ... (همان،
۱۳۲۸: ۹۳-۹۴)

(ترجمه: هنگامی که با من هستی / اخگر «آه» سرد می‌گردد / و بهار بستر خود را برای من
می‌گسترده / پس گل را روی بالش من پخش می‌کند / و سواحل لباسی از آب می‌بافند / آنگاه
که با منی / از فصلهای ما پاییز می‌گریزد / و عشق جشواره‌اش را برپا می‌کند).

۲-۲-۳. جاذبه عشق

سماوی معتقد است از فضیلت عشق این است که عاشق در هر جای که باشد به صورت غیر ارادی مجذوب معشوقه خود است:

أنتِ لستِ شمسًا/ وأنا لستُ زهرةً دوّارٍ شمس.../ فلماذا/ لا يَتَجَهَّ قَلْبِي إِلَّا نحوكِ؟ (همان، ۲۰۰۸: ۶)

(ترجمه: تو که خورشید نیستی/ و من نیز گل آفتاب گردان نیستم/ پس چرا/ قلبم همیشه به طرف توست؟)

و در جای دیگر با بهره‌گیری از مضامین دینی جاذبه عشق را این چنین تعریف می‌کند:

كلُّ يذهبُ في حال سبيله../ النهرُ نحو البحرِ.../ السَّنابلُ نحو الثَّنورِ/ العصفورُ نحو العِشِ/ القلمُ نحو الورقةِ/ الصلواتُ نحو الله/ الوطنُ نحو الصَّيارفةِ../ و قلبي نحوكِ. (همان: ۱۲)

(ترجمه: همه به طور طبیعی به راه خود می‌روند/ آب به سوی دریا/ خوشه‌ها به سوی تنور/ گنجشک به سوی لانه/ قلم به سوی کاغذ/ نمازها به سوی الله/ مملکت به سوی صرافها/ و قلب من به سوی تو می‌رود).

احمد عزیزی هم این چنین جاذبه را می‌سراید:

نشان من همین باشد که می‌جویم ز هر کوی و ز هر برزن پیرسم
چو شمع مجلس غیرت، سر که آن هم وقت جانبازی، نهم بر
فراز لانه‌ی شهرت نبندد بال همت اگر عنقا شوی روزی بیایم آشیان
(عزیزی، ۱۳۸۰: ۹۷)

۲-۱-۲. عشق و فخر

فخر به عشق و عاشقی، موضوعی است که یحیی سماوی و احمد عزیزی بدان بالیده‌اند و آن را موجب مباهات خود دانسته‌اند. شاعر عراقی این چنین می‌سراید:

۱. عَشَقْتُ وَ كُنْتُ أَدْرِي أَنَّ حَظِّي مِنْ الْمَعشُوقِ كَأَسْ مِنْ سِرَابٍ
۲. كَفَانِي مِنْهُ طَيْفٌ فِي مَنَامِي وَمَعْنَى لِلصَّبَابِ فِي كِتَابِي
۳. كَأَنَّ خِيَامَ «عُذْرَةَ» أَوْرَثَنِي حِلَاوَةَ صَبْرِهَا حِينَ اغْتَرَانِي
(السماوي، ۲۰۰۳: ۵۰)

(ترجمه: ۱. عشق ورزیدم/عاشق شدم) و می‌دانم همانا تنها بهره‌ی من از محبوب جامه‌ای از سراب است. ۲. خیال و رویایی از محبوب در خوابم و همچنین معنی و مفهوم محبت و

عشق زیادش در کتابم مرا کفایت می‌کند. ۳. گویی خیمه‌های عذره شیرینی صبر وی را در

هنگام غربتم به من چشاند است. (به ارث گذاشته است).

در جای دیگر این چنین به معشوقه خود می‌بالد:

مادُمْتُ فِی قَلْبِی وَفِی مَقَلَّتِی مَا حَاجَتِی لِلتَّاجِ وَالصَّوْلَجَانِ

(همان، ۲۰۱۰: ۱۴۱)

(ترجمه: تا زمانی که در قلب و چشم من هستی به تاج و عصای سلطنتی نیازی ندارم).

احمد عزیزی نیز در بیت‌های متعددی، تفاخر به عشق و عاشقی می‌کند:

چند می‌پرسی مرا میل کدامین مشرب است اهل عشقم کوچه‌ام بالاتر از هر مذهب است

زهره چنگم می‌زند ناهید می‌گوید که نوش یا رب این بزم تجلی در کدامین کوكب است

(عزیزی، ۱۳۸۶: ۵۰)

۲-۱-۵. عشق، صدق و وفا

صدق در عاشقی، مقوله‌ای است که هر عاشق راستینی بر آن گردن نهاده و بر عهد خویش ثبات

خواهد داشت (فتحی کندوله، ۱۳۹۰: ۷۲)، یحیی سماوی و احمد عزیزی دو عاشق راستینی هستند که به

معنای واقعی کلمه، دل در گرو معشوق خویش دارند. سماوی در این راستا ابیاتی دارد که وفاداری و

صدق و صفای درون او را نسبت به محبوب خویش نمایان می‌سازد:

۱. فَلَأَنَّ لِي طَبْعَ النِّخِيلِ تَشَبُّهًا وَلَأَنَّ صَوْنَ الْعَهْدِ مِنْ أَخْلَاقِي

(السماوي، ۱۴۲۸: ۱۴۴)

گ

۲. لَمْ يُنْسِنِي عَهْدَ الْمَوَدَّةِ وَالْهَوَى مَا كُنْتُ لَأَقِيتُ أَوْسَافِي

۳. فَإِذَا نَصَبْتُ وَرَاءَ سُورِكِ خِيَمَتِي فَلَرَعْبَتِي فِي الْعَشَقِ دُونَ نِفَاقِ

(همان، ۱۴۷)

(ترجمه: ۱. همانا من طبع جدای ناپذیری با درخت خرما دارم، و بدون شک پاسداری از

حق، خلق و خوی من است. ۲. عشق و دوستی را از یادم نبرد آنچه را دیدم و خواهم دید.

۳. زمانی که چادرم را در پشت دیوارهای قلعه‌ات برافراشتم، به خاطر تمایل بدون نفاق من

در عشق بود).

سماوی معتقد است که وفادار بودن عاشق نشانه فضیلت اوست:

لَسْتُ الْأَسِيفَ عَلَى وَفَائِي إِنْ نِي عَاهَدْتُ رَبِّي أَنْ أَعِيشَ فَضِيلًا

(همان، ۲۱۰۱: ۷۷)

(ترجمه: من به خاطر وفاداریم متأسف نیستم همانا من با پروردگارم عهد بستم که با شرافت زندگی کنم.)

کیف الهروب منک/ إذا كنت مُتَّحِداً بک/ اتحاد العطر بالورد... / والخضرة بالحقول/ والراية بالسارية/ والجذور بالطين...؟ (همان، مسبحة من خزر الکلمات، ۲۰۰۸: ۲۶)

(ترجمه: چگونه می‌توان از تو گریخت/ وقتی که من با تو یکی هستم/ مانند اتحاد عطر با گل/ (همبستگی) سبزی با بوستان/ (اتحاد) پرچم با عَلم (ستون)/ و ریشه با گِل).
و یقلی لک آلاف القلوب/ کلها تنبض:/ لاحتب سوی محبک. (همان، ۲۰۱۳: ۳۹-۳۸)
(ترجمه: همراه قلبم، برای تو هزاران قلب وجود دارد/ که همه می‌تپند (می‌گویند):/ عشقی جز عشق تو وجود ندارد).

احمد عزیزی نیز، عاشقی است که بر عشق خویش پایبند بوده و مانند یحیی سماوی، عشق تمام وجود وی را فرا گرفته و ترک آن را جایز نمی‌داند:

سراپای وجود من به عشق یار می‌گردد دل سرگشته‌ای دارم که بی دلداری می‌گردد
اگر در دلم وفای ببلان نبود گل عالم ار باشد به چشمم خار می‌گردد
(عزیزی، ۱۳۶۸: ۳۳۳)

۲-۱-۲ رضایت معشوق

رضایت در مقابل محبوب، از لوازم جدا نشدنی عشق و عاشقی است؛ از آن جهت که معشوق، سر ناز است و عاشق نیاز، یحیی سماوی و احمد عزیزی در مقام دو عاشق دلسوخته در برابر معشوق خود اظهار نیاز و تواضع می‌کنند. عاشق همیشه در پی به جا آوردن رضایت معشوق است و جلب التفات وی نسبت به خویش و در این راستا، حاضر به انجام هر گونه کار و ایثارگری است. (ر.ک: خانی، ۱۴۰۲: ۶۳-۶۵)

ما الذي أخفيهِ عن قومي/ فسري بات جَهراً/ واحتَي ثأبي سوی عشقِكِ هُجراً/ وكووسي/ لا تری
غیر ندی تغریکِ خمرآ/ وصلاتی/ لم يُعَدَّ يقبلُها الله/ إذا/ لم أتوضأ برضاب منک. (السماوی،
أطفئني بنارک، ۲۰۱۳: ۱۳۷-۱۳۸)

(ترجمه: چه چیزی را از خویشتانم نهان سازم/ راز من آشکار شد/ واحه و مرغزارم از هر رودی به غیر از عشق تو پرهیز می‌کند/ و جام‌هایم/ غیر از شبنم دهانت شرابی را نمی‌بیند (نمی‌پسندد)/ و نمازم/ دیگر خدا آنها را قبول نمی‌کند/ هر وقت / با آب

گوارای (دهان) تو وضو نگرفته باشم).

غیر این دام که از زلف تو بر دوش من است دانه‌ی خال شما را به چه تعبیر کنم
 ورق سوخته‌ام عشق من این است ای گل نامه‌ای با قلم شوق تو تحریر کنم
 من که چو مرغ سحر ناله‌ی شب دارم و بس دوست را از غم خود بهر چه دلگیر کنم
 (عزیزی، ۱۳۸۶: ۲۰۸)

جام می‌گر نیست جاننا حبه‌ی خالی بده تا پی رفع خماری چاره‌ای دیگر کنم
 نو بهارا یک شمیم از عشرت کوی تو کو تا به عشق لاله رویان ترک جان و سر کنم
 (همان: ۲۰۶)

با بررسی دیوانهای شعری دو شاعر می‌توان اوصاف مشترک دیگری همچون «عشق و هجران، قدیم بودن عشق، عجزین شدن با معشوق، سختی راه عشق و بردباری و سکر و بیخودی در نتیجه‌ی غالب شدن» عشق نام برد که در این مجال نمی‌گنجد با استفاده از شواهد شعری به تحلیل تک تک آنها پردازیم.

۳. نتیجه‌گیری

۱. سخن از عشق، محدود به زمان و مکان نیست. عشق به عنوان احساسی پاک و مطلوب، در دل شاعران و هنرمندان شاید بیش از دیگران جای دارد. این مفهوم (عشق) مشخصه‌ی بارز اشعار دو شاعر توانای ادب فارسی و عربی یعنی احمد عزیزی و یحیی سماوی است.

۲. معشوقه‌های دو شاعر در مصداق‌های وطن، اهل بیت پیامبر (ص)، مادر و عشق به زن تجلی یافته‌اند که این معشوقه‌ها را با بهره‌گیری از دو منشأ الهی و حسی سروده‌اند.

۳. از ویژگیها و وصف‌های مشترک عشق در اشعار یحیی سماوی و احمد عزیزی می‌توان به معلم بودن عشق، جاذبه، رضایت معشوق و صداقت و... اشاره کرد.

۴. دو شاعر در زمینه عشق از نظر محتوا تفاوت‌های با هم دارند؛ برای نمونه از نظر کمیت عاشقانه‌های شاعر عراقی با احمد عزیزی برابری نمی‌کند و علاوه بر این معشوق اصلی یحیی سماوی، وطن است در حالی که این معشوق در شعر عزیزی اهل بیت پیامبر (ص) می‌باشد و به تبع آن عشق‌های عرفانی (تلمیحات مذهبی، مفاهیم و اصطلاحات صوفیانه و عارفانه) بیشتری نسبت به یحیی سماوی در آثارش دیده می‌شود. تفاوت دیگری که عاشقانه‌های احمد عزیزی با یحیی سماوی دارد این

است که سروده‌های عزیزی مملوء از مفاهیم و مضامین مذهب تشیع است؛ شاعر کرمانشاهی تعصب خاصی نسبت به مذهب خود دارد. البته برخی از این مفاهیم نیز در شعر سماوی نیز دیده می‌شود اما از نظر کمیت با اشعار عزیزی برابری نمی‌کند.

۴. پی‌نوشتها

۱. غزل در ادبیات فارسی علاوه بر مضمون عاشقانه، داری قالب و شکل خاصی است که آن را از اشعار دیگر مانند مثنوی، قصیده و... جدا می‌کند اما غزل در ادبیات عربی براساس محتوا و مضمون عاشقانه شناخته می‌شود و از نظر ساختار و قالب، تفاوت خاصی با اشعار دیگر مانند مدح و رثا و... ندارد. خلاصه اینکه در ادبیات عربی، اشعار از نوع اغراض با هم تفاوت دارند.
۲. در بعضی از قصاید شاعر، مادر، وطن شاعر یعنی عراق است.
۳. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «حُبُّ الوطن من الإيمان» (امین، ۱۴۰۶ق، ج ۱: ۳۰۱).

کتابنامه

قرآن کریم

- ابریشمی، عبدالله، (۱۳۷۳). نقد و بررسی ناسیونالیسم. ج: ۱، تهران: نشر نگارنده.
- امین، سید محسن، (۱۴۰۶ق). اعیان الشیعه. مجلد: ۱، بیروت: دار التعارف للمطبوعات.
- توکلی، محمد، (۱۳۹۰). بررسی تطبیقی تجلی عشق به میهن در اشعار فرخی یزدی و معروف الرصافی. نشریه ادبیات تطبیقی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، سال سوم، شماره ۵.
- خانی، سامان، و احمدی، محمد نبی، (۱۴۰۲). بررسی تطبیقی غزلیات سعاد صباح و مستوره اردلان. کاوش‌نامه ادبیات تطبیقی، دوره سیزدهم، شماره ۴. صص ۵۹-۷۹.
- <https://doi.org/10.22126/jccl.2022.6749.2292>
- الدنداح، علی فرحان، (۲۰۰۸م). «الوطن في الغربة الشاعر العراقي يحيى السماوي». دیوان عرب (مجله ادبیه فکریه ثقافیه اجتماعیه). www.diwanlarab.com

- السماوي، يحيى، (۲۰۰۸م). مسيحه من خرز الكلمات. ط: ۱، دمشق: حلبوني.
- السماوي، يحيى، (۱۴۲۸ق). قلبيك لا كثير من. ط: ۲، جدة: عبدالمقصود.
- السماوي، يحيى، (۲۰۰۳م). زنايق برية (رباعيات). ط: ۱، دمشق: جوال.
- السماوي، يحيى، (۲۰۰۶م). نقوش على جلع النخلة. ط: ۱، دمشق: التكوين.
- السماوي، يحيى، (۲۰۰۸م). البكاء على كتف الوطن. ط: ۱، دمشق: حلبوني.

- السماوي، يحيى، (۲۰۰۹م). *شاهدة قبر من رخام الكلمات*. ط: ۱، دمشق: حلبوني.
- السماوي، يحيى، (۲۰۱۱م). «يا سيدي الحسين»، المثقف، العدد ۱۹۵۶. <http://almothaqaf.com>.
- السماوي، يحيى، (۲۰۱۳م). *أطفعتني بنارك*. ط: ۱، دمشق: جوال.
- شکوئی، حسین، (۱۳۷۸). *اندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا*. ج: ۱، تهران: موسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی.
- عزیزی، احمد، (۱۳۶۷). *کفش‌های مکاشفه*. ج: ۱، تهران: نشر شقایق.
- عزیزی، احمد، (۱۳۷۲). *ترانه‌های ایلایی*. ج: ۱، تهران: اطلاعات.
- عزیزی، احمد، (۱۳۷۲). *زائران زاری*. ج: ۱، تهران: مؤسسه انتشارات آوای نور.
- عزیزی، احمد، (۱۳۸۰). *رؤیای رویت*. ج: ۱، تهران: سروش (انتشارات صدا و سیما).
- عزیزی، احمد، (۱۳۸۷). *قوس غزل*. ج: ۲، تهران: کانون چاپ.
- عزیزی، احمد، (۱۳۸۷). *ناودان الماس*. ج: ۱، تهران: کانون چاپ.
- عزیزی، احمد، (۱۳۶۷). *باغ تناسخ*. ج: ۱، تهران: مرکز فرهنگی هنری اقبال لاهوری.
- علوش، سعید، (۱۹۸۷). *مدارس الأدب المقارن*. ط: ۱، بیروت: مرکز الثقافی العربي.
- فتحی کندوله، آیت، (۱۳۹۰). *مقایسه تطبیقی (تحلیل مضمونی و ساختاری) در شعر ابن فارض و جامی*، استاد راهنما: دکتر تورج زینی وند.
- قاسم‌نژاد، علی، (۱۳۷۶). *فرهنگ نامه ادبی فارسی*. ج: ۱، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- مولانا جلال‌الدین بلخی، (۱۳۷۵). *مثنوی معنوی*. تصحیح و توضیح محمد استعلامی، ج: ۲۵ انتشارات زوراه.
- ناصری، امیل، (۱۹۹۲). *اروع ما قبل فی الوطنیات*. ط: ۱، بیروت: داراجیل.
- نجاریان، محمد رضا و شرونی، سمیه، (۱۳۹۶). «درونمایه شعر احمد عزیزی»، نشریه ادبیات پایداری، شماره ۱۶۳۶۴-۳۳۹.
- نعمانی، محمد، (۱۳۹۳). *بررسی مضامین و زبان شعر احمد عزیزی*. استاد راهنما: فاطمه مدرسی.
- یثربی، سید یحیی، (۱۳۷۷). *فلسفه عرفان*. ج: ۲، قم: مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی.
- یوسفی، محمد رضا، و ابراهیمی، رقیه، (۱۳۹۴). «پژوهشی در ساختار هنجار گریزی در شعر احمد عزیزی»، نشریه زیبا شناسی ادبی، شماره ۲۳، صص ۱۳۶-۱۰۹.

References

The Holy Quran

Abrishmi, A. (1994). Criticism of nationalism. 1st ed. Tehran: Nagarande Publisher. (In Persian)

- Al-Dandah, A. (2008). "Al-Watan fi Gharba al-Sha'er al-Iraqi Yahya Al-Samawi". Diwan Arab. Available at: www.diwanlarab.com (In Arabic)
- Alloush, S. (1987). Schools of comparative literature. 1st edition. Beirut: The Arab Cultural Center. (In Arabic)
- Amin, S. M. (1985). Shiie nobles. Vol. 1. Beirut: Dar al-Taqin for the press. (In Arabic)
- Azizi, A. (1988). Garden of Reincarnation. 1st edition. Tehran: Iqbal Lahori Cultural Center. (In Persian)
- Azizi, A. (1988). Revelation shoes. 1st edition. Tehran: Shagaig Publishing. (In Persian)
- Azizi, A. (1993). Elijah songs. 1st edition. Tehran: Etelaat Publications. (In Persian)
- Azizi, A. (1993). Wailing Pilgrims. 1st edition. Tehran: Avaye Noor Publications. (In Persian)
- Azizi, A. (2001). Dream vision. Vol. 1. Tehran: Soroush (Seda and Sima Publications). (In Persian)
- Azizi, A. (2008). Diamond gutter. 1st edition. Tehran: Kanon Chap. (In Persian)
- Azizi, A. (2008). Ghazal arc. 2nd edition. Tehran: Kanun-e Chap. (In Persian)
- Fathi Kandoleh, A. (2010). Comparative comparison (thematic and structural analysis) in the poetry of Ibn Faraz and Jami. Thesis. Supervisor: Dr. Toraj Zainiwand. (In Persian)
- Ghasem-Nejad, A. (1997). Azbi Persian dictionary. 1st edition. Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance. (In Persian)
- Khani, S., & Ahmadi, M. N. (2023). A Comparative Study of the Ghazals of Suad al-Sabah and Mastoureh Ardalan. *Journal of Comparative Literature Research*, Razi University of Kermanshah, Vol. 13, No. 4. (In Persian)
- Maulana Jalaluddin Balkhi (1996). Masnavi. Corrected and explained by Mohammad Istilami. 25th edition. Tehran: Zorah Publications. (In Persian)
- Najarian, M. and Sharoni, S. (2016). "Index of Ahmed Azizi's Poetry", *Journal of Sustainable Literature*, No. 339-16364. (In Persian)
- Nassif, E. (1992). The most wonderful of what was said in the nationalities. 1st edition. Beirut: Darajil Publications. (In Arabic)
- Nomani, M. (2013). Examining the themes and language of Ahmad Azizi's poetry. Thesis. Supervisor: Fateme Modaresi. (In Persian)
- Samawi, Y. (2003). Wild flowers (quatrains). 1st edition. Damascus: Javal Publications. (In Arabic)
- Samawi, Y. (2006). Inscriptions on the trunk of the palm. 1st edition. Damascus: Genesis. (In Arabic)

- Samawi, Y. (2007). Lillyuk Laktheerhon. 2nd edition. Jeddah: Abdul Maqsood Publications. (In Arabic)
- Samawi, Y. (2008). Al-Baka Ali Katf al-Watan. 1st edition. Damascus: Halbouni Publications. (In Arabic)
- Samawi, Y. (2008). Rosary of word beads. 1st edition. Damascus: Halbouni Publications. (In Arabic)
- Samawi, Y. (2009). The witness of my grave is Rahak Alkalamat. 1st edition. Damascus: Halbouni Publications. (In Arabic)
- Samawi, Y. (2011). "Ya Seyyed Al-Hussein", Al-Muthaqaf, No. 1956. Available at: <http://almothaqaf.com> (In Arabic)
- Samawi, Y. (2013). Banarak Firefighter. 1st edition. Damascus: Javal Publications. (In Arabic)
- Shakoi, H. (1999). New ideas in the philosophy of geography. 1st edition. Tehran: Institute of Geography and Cartography of Geetology. (In Persian)
- Tawakli, M. (2013). "A comparative study of love for the country in the poems of Farrokhi Yazdi and Marouf Rasai". Comparative Literature Journal, Shahid Bahonar Faculty of Humanities, Kerman, Vol. 3, No. 5. (In Persian)
- Yatharbi, S. Y. (1998). The philosophy of mysticism. 2nd edition. Qom: Publishing Center of Islamic Propaganda Office. (In Persian)
- Yousefi, M. and Ebrahimi, R. (2014). "A study on the structure of norm avoidance in Ahmed Azizi's poetry", Journal of Literary Aesthetics, No. 23, pp.109-136. (In Persian)

دراسة مقارنة لمضمون الحب في أشعار يحيى السماوي وأحمد عزيزي

سامان خاني^١ | يحيى معروف^{٢*} | علي سليمي^٣

١. طالب دكتوراه، في فرع اللغة العربية وآدابها، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، جامعة لرستان، خرم آباد، إيران.

العنوان الإلكتروني: samankhani1988@gmail.com

٢. الكاتب المسؤول، أستاذ في قسم اللغة العربية وآدابها، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، جامعة رازي، کرمانشاه، إيران.

العنوان الإلكتروني: y.marof@razi.ac.ir

٣. أستاذ في قسم اللغة العربية وآدابها، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، جامعة رازي، کرمانشاه، إيران.

العنوان الإلكتروني: a.salimi@razi.ac.ir

ملخص	معلومات المقال
يُعدُّ الحب من المضامين المهمة في الشعر، ولأنه ينبع من المشاعر الإنسانية، فهو عامل الترابط بين الناس يمكن أن تكون الدراسة المقارنة للحب في قصائد يحيى سماوي وأحمد عزيزي من أجل التعرف على الرومانسية بين الشعارين والتعرف عليها بشكل أفضل، نقاشاً جديداً في مجال الأدب المقارن. المنهج في هذا البحث، وصفي - تحليلي، والأساس في المصادر، الدواوين لشاعرين. نظرًا لأن يحيى السماوي وأحمد عزيزي، الشعاران المعاصران، هما مكانة ماثلة في ثقافة العراق وإيران، فقد جعل كلاهما الحب سمة بارزة في قصائدهما. ويهدف هذا البحث إلى مقارنة مضمون عنصر الحب بناءً على آراء هذين الشعارين ويدرس النقاط المشتركة مثل (مظهر الحبيب، الخصائص والظروف المشتركة للحبيب والمحبوب) والاختلافات بينهما بناءً على المدرسة الأمريكية التي لا تعتبر وجود تأثير وتأثر شرطاً لمقارنتنا، ليصل إلى منهج في التفكير والمشرق الغنائي للشاعرين. وتظهر نتائج هذا البحث أن عشيقات الشعارين تتمثل في الوطن، و آل بيت الرسول (ص) والأم وحب للمرأة؛ نجد في هذه الرومانسيات، موضوعات وميمات مثل الفراق، والفخر، والسكر، والاستمرارية في الحب، والصدق والوفاء، وإرضاء الحبيب والمشاركة معه، إلخ.	نوع المقال: مقالة محكمة الوصول: ١٤٤٤/٠١/٠٥ التقيق والمراجعة: ١٤٤٤/٠٤/١٣ القبول: ١٤٤٤/٠٤/١٩ النشر: ١٤٤٨/٠١/٠٧ الكلمات الدلالية: الأدب المقارن، يحيى السماوي، أحمد عزيزي، الحب، الشعر الحديث.

الإحالة: خاني، سامان؛ معروف، يحيى؛ سليمي، علي (١٤٤٨). دراسة مقارنة لمضمون الحب في أشعار يحيى السماوي وأحمد عزيزي. بحوث في الأدب المقارن، ١٦ (٢)، ٥٦-٣٥.

© الكتاب.

النشر: جامعة رازي

DOI: 10.22126/jccl.2022.8122.2413